

UČENJE TALIJANSKOG JEZIKA U ZADRU DANAS

TOMISLAV FRANUŠIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 805.0:37
Stručni članak
Professional paper

Primljeno: 1999-10-21
Received

Ovaj rad teži sagledati položaj talijanskog jezika u Zadru na kraju 20. stoljeća. Zadar je kroz mnoga stoljeća bio bilingvalna sredina. Kao i u ostalim dalmatinskim gradovima, u njemu se stvarala književnost, ali često i na tri jezika: latinskom, koji je kao i drugdje bio vrsta "službenog jezika", narodnog-hrvatskog te talijanskog, koji su pisci iz ovih krajeva usvajali kao treći jezik, jer je on predstavljao približavanje velikoj kršćanskoj civilizaciji s kojom ga je spajalo more. Prisutnost talijanskog jezika u povijesti zadarskog školstva naglašena je za vrijeme mletačke, francuske i austrijske vladavine, kada je on imao privilegiran položaj u odnosu na hrvatski i kada je, osobito za vrijeme austrijske vladavine, u grad doseljavano italofono činovništvo i inteligencija. Usprkos političkih oprečnosti, Zadar je kroz povijest postao stjegonoša književnih i uopće civilizacijskih kontakata hrvatsko-talijanskih i grad u kojemu je nastajala i njegovana je i hrvatska i talijanska kulturna baština, zahvaljujući upravo fenomenu dvojezičnosti. Zbog toga ni danas nije isto pisati o učenju talijanskog jezika naspram bilo kojeg drugog stranog jezika u Zadru.

U radu su izneseni konkretni statistički podaci o broju današnjih govornika talijanskog kao materinskog jezika.

Izneseni su i podaci o broju učenika talijanskog kao stranog jezika u zadarskim osnovnim, srednjim i visokim školama, te u privatnim školama za strane jezike. Navedeni su i nastavni programi te analizirani uvjeti i tehnike rada u nastavi talijanskog kao stranog jezika.

Uvod

Kulturna povijest i povijest školstva u gradu Zadru bitno su obilježene prisutnošću i talijanskoga jezika. Talijanskim su se koristili ne samo pripadnici italofonog stanovništva koje ga je nekada nastanjivalo, već i mnogi građani Zadra iz redova hrvatskog naroda. Prisutnost talijanskog jezika i kulture u ovom gradu ne mogu se promatrati kao nešto strano ili jednostavno nametnuto. Njihova prisutnost

splet je turbulentnih povijesnih i političkih zbivanja te su oni upravo ovdje prilagođavani i stvarani kako od Talijana tako i od Hrvata. Zbog toga pisati o učenju talijanskog jezika u Zadru danas nije isto kao pisati o učenju bilo kojeg drugog stranog jezika.

Bilo bi najbolje, premda je to nemoguće, jezik izdvojiti iz konteksta političkih previranja koja povijest bilježi na ovom području, no ovaj rad ne bi bio potpun kada se bar na kratko ne bismo osvrnuli na povijesnu situaciju isključivo s ciljem boljeg razumijevanja teme koju je ovo istraživanje obuhvatilo - učenja talijanskog jezika i njegovog polažaja u zadarskom školstvu danas.

Pogled u povijest

Zadar je od davnina bio dvojezična ili bilingvalna sredina. Po tom pitanju kroz cijelu svoju povijest dijelio je sudbinu ostalih dalmatinskih primorskih gradova. Do XII. stoljeća grad je bio uglavnom nastanjen romanskim stanovništvom. Od IX. do XII. stoljeća razdoblje je doseljavanja Hrvata u gradove na obali te njihovog postupnog stapanja s romanskim stanovništvom. Činjenica je da se Zadar, kao i ostali dalmatinski gradovi, već od XII. stoljeća mogu smatrati hrvatskim, budući da većina građanstva govori hrvatskim jezikom, a samo se poneki plemić još koristio dalmatskim (starim, danas izumrlim romanskim jezikom).¹ Znači da je Zadar već u ovom razdoblju imao obilježja bilingvalne, pa čak i plurilingvalne sredine. "Službeni" općinski jezik bio je latinski, većina stanovništva govorila je hrvatski, a poneki plemić još i dalmatski. Dalmatski će uskoro biti nadomiješten prodiranjem mletačkog (venecijanskog) koji se širio istočnom jadranskom obalom u IX. i X. stoljeću te je uz latinski malo po malo postajao "lingua franca" istočnoga Sredozemlja.² Od srednjeg vijeka Zadar je bio središte školstva i prosvjete uopće za teritorij Dalmacije. Na žalost, rijetki su sačuvani podaci o tome, što ne čudi s obzirom da su i kod drugih europskih naroda podaci o školstvu srednjega vijeka oskudni. Zna se da je europsko školstvo ovoga razdoblja vezano uz Crkvu i to ponajviše uz benediktinski red. Već od sredine IX. stoljeća benediktinci osnivaju svoje samostane i na našoj obali Jadrana. U doba hrvatskih narodnih vladara u Zadru su osnovana tri benediktinska samostana (jedan muški - sv. Krševana i dva ženska - sv. Marije i sv. Nikole).³ Ti su samostani postali čuvari i rasadište glagoljice i staroslavenštine te ih se s pravom može smatrati "narodnim učiteljima".⁴ Osim benediktinskih škola, u ovom razdoblju u Zadru djeluje još jedna crkvena škola, ona vezana uz katedralu. To dokazuje reljef iz IX. stoljeća koji se čuva u Arheološkom muzeju, a koji prikazuje kanonika kako uči djecu. Od X. stoljeća u Zadru se pojavljuju i prvi učitelji - svjetovnjaci. Tako se 918. god. spominje neki "magister Constantinus".⁵

¹ Lj. Šimunković, La situazione linguistica in Dalmazia durante il dominio della Serenissima, *Storia e cultura dell'Adriatico orientale*, corso di aggiornamento in storia, Pescara, 1998., str. 45.

² Lj. Šimunković, o. c., str. 46.

³ Ljubomir Maštrović, Povijesni pregled školstva u Zadru, *Zbornik Zadar*, Nakladni zavod Matice Hrvatske Zagreb, 1964., str. 487.

⁴ Š. Urlić, *Crctice iz Dalmatinskog školstva*, I dio, str.3; prema Lj. Maštroviću, o. c., str. 487.

⁵ Lj. Maštrović, o. c., str. 488.

Zadarsko školstvo upada u pravu krizu u radobljju mletačke vladavine. Do dolaska Venecije na vlast Zadar je imao obilježja gradske komune, ali tada je taj, uvjetno rečeno, demokratski način uprave zamijenjen aristokratskim (s vlašću privilegiranih plemića). Mletačka je republika u ubiranju prihoda bila vrlo stroga, a u davanju vrlo škrt. Tako su, i u ono doba, među prvima bile zakinute škole i njihovi djelatnici. Kroz ovo razdoblje latinski jezik, kao opće europski jezik, ostaje i u Zadru vrstom "službenog jezika".

Tijekom nekoliko narednih stoljeća Zadar i ostala Dalmacija bivaju obilježeni još jače plurilingvističkom stvarnošću. Tu prije svega mislim na postojanje jedne književnosti na tri jezika: latinskom, narodnom - hrvatskom te na talijanskom, koji dalmatinski pisci usvajaju kao treći jezik. Osnovni razlog odabira talijanskog jezika treba potražiti u povijesnoj stiješnjenosti "između islamizirana i ortodoksna zaleđa te mora."⁶ Logično je da su se dalmatinski pisci okrenuli velikoj kršćanskoj civilizaciji s kojom ih je povezivalo more. Primjera za trojezično pisanje hrvatskih književnika iz Dalmacije imamo na pretek, počevši od velikog Marka Marulića na dalje.⁷ Već spomenuta nebriga mletačke države za školstvo također uvjetuje jačanje jezičnih i kulturnih veza s Talijanima. Naime, od tog vremena mladi Dalmatinci intenzivno odlaze na školovanje u strana sveučilišna središta, većinom talijanska. Primjerice, na Sveučilištu u Padovi tijekom XVII. i XVIII. stoljeća školovao se ukupno 101 Zadrani.⁸ Od visokoškolskih ustanova u Dalmaciji tada postoji jedino Generalno učilište dominikanskog reda, osnovano 1396., a djelovalo je do 1807. godine.⁹ Ne smijemo izostaviti niti osnivanje COLLEGIUM ILLYRICUM, 1748. godine, to jest sjemeništa u kojem su se na narodnom jeziku odgajala hrvatska djeca. Osnivač sjemeništa bio je zadarski nadbiskup, rodom Peraštanin Vicko Zmajević. U ovom sjemeništu osnovana je i prva katedra hrvatskoga književnog jezika u Zadru.¹⁰ Padom Venecije 1797. u zadarskom školstvu, usprkos suprotnim očekivanjima građanstva, ništa se nije promijenilo na bolje. Nova, austrijska vlast gradu ostavlja ulogu upravnoga središta te naseljava veliki broj italo fonih i germanofonih državnih činovnika. Nastavni jezik u školama ostaje talijanski. Naredbom kneza Thurna provodi se daljnja talijanizacija zadarskog školstva. Dolaskom Napoleona na vlast za civilnog upravitelja postavljen je Vicko Dandolo, koji je proveo važne reforme na raznim poljima, pa tako i u školstvu. Dandolovo razdoblje obilježeno je sveukupnim napretkom u prosvjetnom i opće kulturnom smislu, ali je u nacionalnom bilo izrazito protuhrvatsko. Osim činovništva Dandolo je u Zadar dovodio i talijanski nastavnički kadar.¹¹ Dalmatinsko područje je i dalje osobito obilježeno plurilingvizmom. Činovništvo je trebalo biti pismeno na talijanskom ili na njemačkom jeziku, a 1834. bečka vlada donosi i poseban dekret po kojem su državni činovnici dužni poznavati i narodni jezik pokrajine u kojoj služuju. Tako

⁶ Miroslav Rožman, Talijanska kultura u multikulturalnom i plurilingvističkom dalmatinskom tkivu do kraja XIX. stoljeća, *Knjiga Mediterana 1997*. Književni krug, Split 1998. str. 52

⁷ M. Rožman, o. c., str. 53.

⁸ M. Rožman, o. c., str. 53.

⁹ Vidi: Stjepan Krasić, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru - Universitas Jadertina*, Zadar, 1996.

¹⁰ Lj. Maštrović, o. c., str. 492.

¹¹ Lj. Maštrović, o. c., str. 496

talijanski jezik i nadalje ostaje u svakodnevnoj uporabi na razini pisanih komunikacija, u komunikacijama s Bečom koristi se i njemački, a na razini svakodnevne usmene komunikacije najviše hrvatski.¹² Za austrijske vladavine njemački jezik kao obvezan predmet ulazi u zadarske škole. Dvorska komisija za nastavu osnovala je 1816. "glavnu normalku" u Zadru. Talijanski je određen za nastavni jezik "jer ga u Dalmaciji upotrebljavaju osobito obrazovani stanovnici" (tj. uvezeni činovnici i učitelji), a njemački jezik se uvodi kao nastavni predmet. Školske godine 1821/22. otvoren je prvi tečaj filozofije (novi licej) s grčkim i latinskim kao nastavnim predmetima. Carskom odlukom od 11. VI 1819. svakoj gimnaziji u Dalmaciji dodijeljen je po jedan profesor njemačkog jezika.¹³ Godine 1848., što znači stotinu godina nakon one u Zmajevićevu sjemeništu, odredbom vlade osnovana je katedra za hrvatski jezik. No, borba za uvođenje hrvatskog jezika u zadarske škole tek se rasplesavala. Neki talijanski intelektualci (Pietro Bottura, npr.) žestoko se bore protiv uvođenja hrvatskog jezika u gimnazije, s osnovnim argumentom kako hrvatski "još nije znanstveno formiran." Narodni zastupnici dr. Božidar Petranović i Stjepan Ivčević u Beču 1848. traže otvaranje što više pučkih škola na narodnom jeziku, te prevođenje knjiga s talijanskog i njemačkog na hrvatski.¹⁴ Većina gradskog stanovništva u Zadru devetnaestoga stoljeća je bilingvalno, bez obzira na nacionalnu pripadnost. Upotrebljavaju se, ovisno o potrebama i prilikama oba jezika - hrvatski i talijanski. Književnost i kultura dvaju jezika upravo se ovdje isprepliću i prožimaju, usprkos često suprotstavljenim političkim opcijama u kojima su s jedne strane Hrvati od Zadra stvorili predvodnika u buđenju nacionalne svijesti i borbi za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, dok su s druge strane mnogi zadarski Talijani bili zagovornici autonomije Dalmacije. O prožimanju dvaju jezika i kultura dovoljno za sebe govori podatak o tome da na razmeđu stoljeća u ovom gradu djeluje petnaest tiskara u kojima se tiskaju mnogobrojni časopisi i književna djela na oba jezika.¹⁵ Ni hrvatski ni talijanski pisci ne libe se upotrijebiti u svom književnom izričaju i onaj drugi jezik. I dok je to kod Hrvata bio vrlo čest slučaj, budući da se dobar dio hrvatskih intelektualaca školovao u Italiji, pa i stvarao na talijanskom jeziku, značajno je da se isti fenomen s obrnutim jezičnim predznacima bilježi i kod Talijana. Primjerice, dr. Antun Kuzmanić, pokretač *Zore dalmatinske*, (1844.god.) te predvodnik buđenja hrvatske nacionalne svijesti piše na oba jezika. Josip Bersa (Giuseppe de Bersa) stvara također na oba jezika, a Petar Kasandrić piše poeziju na talijanskom, ali istovremeno prezentira i prijevode najistaknutijih svjetskih autora na hrvatski i na talijanski jezik, te prevodi hrvatske narodne pjesme na talijanski.¹⁶ Vidljivo je da je u nekim povijesnim okolnostima, pa i kasnije za vrijeme talijanske vladavine, kada je situacija po Hrvate bila najteža, Zadar uistinu bio stjegonoša književnih i uopće civilizacijskih dodira hrvatsko-talijanskih. Važno je, dakle, istaći da je to grad u kojem je njegovana hrvatska i talijanska kulturna

¹² M. Rožman, o. c., str. 56.

¹³ Lj. Maštrović, o. c., str. 503.

¹⁴ Lj. Maštrović, o. c., str. 507.

¹⁵ N. B alić - Nižić, *Talijanski pisci u Zadru (pred prvi svjetski rat)*, Edit, Rijeka, 1998. str. 18.

¹⁶ N. B alić - Nižić, o. c., str. 131.

baština, te prostor u kojem su se te baštine otvarale i predstavljale jedna drugoj, kroz razne prijevode bilo poezije, bilo proze i sve to zahvaljujući upravo fenomenu dvojezičnosti.¹⁷ Posebno je zanimljivo pitanje talijanskoga kao nastavnog jezika kroz povijest u Zadru. Već smo vidjeli da je kroz razdoblja austrijske, francuske i talijanske vladavine talijanski kao nastavni jezik imao privilegirani položaj. Mnogi zadarski Hrvati često su, i da nisu htjeli, morali podučavati i biti podučavani na talijanskom. Primjerice, zabilježeno je da je 1865. godine na području Zadra i Benkovca bilo šesnaest škola s talijanskim kao nastavnim jezikom, deset ih je bilo dvojezičnih, a u samo osam škola nastava se odvijala na hrvatskom jeziku.¹⁸ Iste godine, prema istom izvoru, na području Zadra, Benkovca, Šibenika, Knina, Splita, Hvara i Korčule živjelo je 55 000 ljudi koji su naveli talijanski kao materinski jezik, dok ih je 384 000 navelo hrvatski. Prema statistici Austro-ugarske iz 1910. hrvatskim jezikom u Dalmaciji služi se 610 571 stanovnik, talijanskim 17 989, njemačkim 3 082, a ostalim jezicima 3 077.¹⁹ U samom gradu Zadru omjer Talijana je znatno veći. Godine 1881., na primjer, grad je brojao 11 861 stanovnika, od čega 6 176 Talijana, dok je 1900. od 15 604 stanovnika 9 135 Talijana.²⁰ Neravnopravan položaj hrvatskoga u odnosu na talijanski jezik u povijesti zadarskog školstva još je očitiji ako uzmemo u obzir činjenicu da su Hrvati uspjeli otvoriti svoju prvu opću pučku mušku školu tek 1885.²¹ S druge strane, danas u Zadru ne postoji više ni jedna škola ili razred s talijanskim kao nastavnim jezikom. Posljednja talijanska škola u Zadru, *La scuola ottenale della minoranza italiana*, zatvorena je 1954. godine, zbog "nedostatnog broja učenika" s talijanskim kao materinskim jezikom.²²

Talijanski jezik u Zadru - danas

A. Talijanski kao materinski jezik

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. Zadar je grad s 80 434 stanovnika. Apsolutna većina su Hrvati (62 466), dok se samo 89 stanovnika nacionalno izjasnilo kao Talijani.²³ Što se tiče materinskog jezika, 71 896 osoba navelo je hrvatski, a 94 osobe u gradu te 113 u prigradskim naseljima navelo je

¹⁷ O tome piše i Valter T o m a s , *Gazzetta di Zara u preporodnom ozračju*, Književni krug, Split 1999. U ovom djelu nalazimo opis društveno-političkih prilika u Zadru i Dalmaciji u 19. stoljeću, te brojne prijevode i prevoditelje hrvatske poezije i proze na talijanski, te cijeli niz ostalih književnih priloga izdanih u naslovnom periodiku na oba jezika.

¹⁸ Ljubomir M a š t r o v i ć , o. c. , str. 510.

¹⁹ Dinko F o r e t i ć , O etničkom sastavu stanovništva Dalmacije u 19. stoljeću s posebnim osvrtom na stanovništvo talijanske narodnosti, *Dalmacija 1870.* , Matica Hrvatska, Zadar, 1972., str.83.

²⁰ D. F o r e t i ć , o. c. , str.78.

²¹ Lj. M a š t r o v i ć , o. c. , str. 511.

²² Lj. M a š t r o v i ć , o. c. , str. 523.

²³ Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, *Dokumentacija 883*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1992., str. 210.

talijanski kao materinski jezik.²⁴ Osim ovih službenih statističkih podataka, koji su i osam godina stari, zanimljivo je istaći i podatke koje sam dobio u *Comunità degli Italiani di Zara* (koja čuva nacionalnu svijest i kulturni identitet preostalih zadarskih Talijana, osnovana 23. XII. 1991.). Oni na osnovu svog članstva i kontakata s ljudima navode podatak od 198 stanovnika (članova Comunità) kojima je materinski jezik talijanski.²⁵

B. Talijanski kao drugi jezik

Prema definiciji drugi jezik je onaj jezik koji usvajaju govornici kojima on nije materinski, u sredinama gdje je situacijski kontekst takav da se taj jezik koristi u svakodnevnoj komunikaciji.²⁶ Kada dakle govorimo o talijanskom kao drugom jeziku u Zadru, znači da mislimo na Hrvate ili druge netalijane koji žive u takvom situacijskom kontekstu u kojem se svakodnevno uz materinski jezik koriste i talijanskim. Premda smo iz kratkog povijesnog pregleda vidjeli da je upravo Zadar bio sredina kojoj je ovakav situacijski kontekst stoljećima bio glavno obilježje, danas bi bilo teško statistički utvrditi broj onih obitelji u kojima talijanski eventualno egzistira kao drugi jezik. Prema navodu profesora Coena iz Comunità degli Italiani di Zara postoje još i obitelji i prijatelji (otprilike stotinjak govornika) koji međusobno komuniciraju na talijanskom i premda se radi o osobama starije dobi koje nisu talijanske narodnosti, za njih je talijanski drugi jezik, jer su ga od rane mladosti usvajali kao takav. Budući da je Zadar izgubio sva obilježja bilingvalne sredine, na osnovu svega navedenog možemo zaključiti da u njemu talijanski kao drugi jezik definitivno izumire, te ga još djelomično kao i u drugim gradovima Dalmacije možemo susresti samo u obliku tzv. dijakronijskog bilingvizma koji preživljava najvećma zahvaljujući gradskim toponimima i dijalektalnim izrazima talijanskog podrijetla.

C. Talijanski kao strani jezik

Slijedeći definiciju da je strani jezik onaj koji postoji samo u kontekstu formalne nastave, tj. učenja u državnim ili privatnim školskim institucijama²⁷, lako je zaključiti da talijanski danas u Zadru uglavnom egzistira kao strani jezik.

Ne samo povijesni slijed događaja, već i zemljopisna blizina Italije te nesumnjivo ljepota i melodičnost talijanskog jezika pridonose velikom interesu za njegovim učenjem. Svakako treba istaći i važan čimbenik koji je posljednjih godina utjecao na znatno povećanje interesa za učenje talijanskog jezika - a to je nesebična i prijateljska pomoć velikog broja Talijana pružena upravo Zadru i Zadranima za vrijeme srpske agresije na grad. Budući da su Talijani udomili najviše zadarske djece, koja su na taj način dovedena u situacijski kontekst kojim dominira talijanski jezik, mnogi su se vratili u domovinu s velikim početnim

²⁴ Stanovništvo prema vjeroispovijedi i materinskom jeziku, *Dokumentacija 883*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1994., str. 308.

²⁵ Podatke iz Comunità degli italiani dao je profesor Gastone Coen, član Zajednice.

²⁶ Paolo E. B a l b o n i, *Didattica dell'italiano a stranieri*, Bonacci Editore, Siena, 1994., str. 13.

²⁷ P. E. B a l b o n i, o. c., str. 14.

motivom i određenim stupnjem znanja, te je po povratku velik broj njih u svojim osnovnim ili u privatnim školama za strane jezike birao učenje talijanskog jezika.

C 1. Sustav zadarskog školstva i talijanski jezik

Hrvatski školski sustav, što se tiče učenja stranih jezika, pod nadzorom je državnog Ministarstva prosvjete i športa. Mogli bismo ga sagledati kroz tri stupnja:

1. Prvi bi stupanj predstavljao elementarno savladavanje jezičnih struktura u osnovnoškolskom razdoblju. Djeca najčešće počinju učiti strani jezik već ulaskom u osnovnu školu u dobi od šest ili sedam godina, a ovo razdoblje završavaju izlaskom iz osnovne škole u dobi od otprilike četrnaest godina. Drugi strani jezik, među kojima je i talijanski, počinje se najčešće učiti kroz izbornu nastavu u četvrtom razredu.

2. Drugi stupanj bi obuhvaćao učenje stranoga jezika u gimnazijama i strukovnim srednjim školama. Ovo razdoblje najčešće traje četiri godine. Ovdje talijanski uče i učenici koji imaju po nekoliko godina predznanja iz osnovne škole ili potpuni početnici koji počinju s učenjem ovog jezika u 15. godini života.

3. Treći stupanj predstavljala učenje stranih jezika na višim školama i fakultetima što traje od dvije do četiri godine.

Treba istaći da je u posljednjih desetak godina i u Zadru engleski jezik ušao u vrtiće. Djeca ga uče, kroz igru i pjesmu, po vlastitom izboru, te se to učenje posebno plaća. Slična iskustva postoje i s talijanskim u nekim vrtićima u našoj zemlji, ali u Zadru ta pojava do sada nije zabilježena.²⁸

C 2. Školska populacija

U školskoj godini 1998./99. u zadarskim državnim školama bilo je ukupno 17 254 učenika i studenata svih uzrasta. Školske populacije u dobi od šest do osamnaest godina je 14 418. Od ovog broja 7 659 učenika je u sedam gradskih osnovnih škola, a 6 759 su polaznici četiriju gimnazija i deset ostalih srednjih škola. Studentske populacije u ovoj školskoj godini bilo je 2 836 osobe, upisane na sve četiri godine studija na Filozofskom fakultetu i Visokoj učiteljskoj školi.²⁹

C 3. Pregled učenja talijanskog jezika kroz formalnu nastavu

Osnovno školstvo

Upisujući se u prvi razred osnovne škole zadarski osnovci mogu birati strani jezik koji bi učili kroz izbornu nastavu dva školska sata tjedno. Ovo učenje u posljednjih nekoliko godina financiraju vlasti lokalne samouprave i to po pola Županija zadarska i Grad Zadar. Statistika pokazuje da učenici u prvom razredu uglavnom biraju engleski jezik, što je u skladu sa svjetskim trendom učenja engleskog kao prvog svjetskog jezika.

²⁸ Tanja U j č i ć , Slavica Š t u l i ć , Iskustvo o radu talijanske grupe u Dječjem vrtiću Opatija, *Strani jezici XXIV*, br. 1-2, 1995.

²⁹ Do ovih i sljedećih brojčanih podataka došlo se putem anketnog upitnika koji je proveden u suradnji s apsolventima talijanistike u travnju i svibnju 1999. u svim zadarskim školskim ustanovama, u okviru seminara iz predmeta Metodika nastave talijanskog jezika.

Učenje talijanskog bilježi se, kako sam već naveo, najranije u četvrtom razredu i tu situaciju imamo u četiri zadarske osnovne škole (Šimuna Kozičića Benje, Bartula Kašića, Stanovi i Petra Preradovića), što je očitio i iz tabele 1. U ostalim gradskim osnovnim školama do sada se talijanski nije učio. Tabela 1 potvrđuje da je od stranih jezika uz engleski i njemački najveći interes upravo za učenje talijanskog jezika.

Tabela 1: Učenje i mjesto talijanskog jezika u zadarskim osnovnim školama (podaci iz svibnja 1999.)

ime škole	učenika ukupno	učenika engleskog j.	učenika njemačkog j.	učenika francuskog j.	učenika talijanskog j.
Šimuna Kozičića - Benje	1278	1278	115	34	225
Šime Budinića	1016	1118 ³⁰	389	---	---
Bartula Kašića	974	908	---	---	134
Krune Krstića	572	572	67	---	---
Petra Preradovića	1159	1159	51	40	136
Smiljevac	1100	1050	---	---	---
Stanovi	1560	1560	155	---	155
UKUPNO	7659	7645	777	74	650

Programi i literatura

Cjelokupna nastava talijanskog jezika u osnovnim školama odvija se u okviru izborne nastave. Izborne predmete učenici odabiru početkom svake školske godine te od trenutka izbora predmet postaje obavezan za tu godinu. Izborna nastava talijanskog jezika na svim stupnjevima obuhvaća 2 školska sata tjedno, tj. 70 sati godišnje.

Budući da u svim zadarskim osnovnim školama učenje talijanskog počinje u četvrtom razredu, jezik se uči kroz pet stupnjeva, od kojih svaki obuhvaća jednu školsku godinu (I. stupanj - IV. razred do V. stupnja - VIII. razred.). Prva tri stupnja (IV., V., VI. razred) u svim školama imaju ujednačen program. Radi se, naime, o udžbenicima *Vieni con me 1*, *Vieni con me 2* i *Vieni con me 3*, autorskog tima Einwalter- Marković - Bonefačić, u izdanju Školske knjige iz Zagreba, koje je Ministarstvo prosvjete i športa propisalo kao obvezne udžbenike za ovaj predmet. Na četvrtom stupnju dolazi do nekih razlika u programima između pojedinih škola. Tako se u osnovnim školama Š. K. Benje, P. Preradovića i Stanovi prelazi na udžbenike *Forza ragazzi* autorskog tandema Biffel-Scotti, u izdanju

³⁰ Prema anketnom upitniku s obrađenim podacima iz osnovne škole Šime Budinića, engleski kao redoviti predmet uči 767 učenika, dok ukupno 421 učenik uči engleski (i) kroz izbornu nastavu. Odatle nerazmjerni brojevi iz prve i druge kolone.

popularne SOVE, tj. škole za strane jezike iz zagrebačke Varšavske. Naravno, na četvrtom stupnju se radi po programu "Forza ragazzi 1", a na petom po "Forza ragazzi 2." U o. š. Barutla Kašića na četvrtom i petom stupnju radi se po programu i udžbenicima *Studiamo insieme* autorice Pahor-Mihalić, u izdanju riječkog Editia.

Nastavnički kadar

Nastavu talijanskog jezika u osnovnim školama izvodi stručno osposobljen nastavnički kadar, ukupno osam nastavnika, od kojih je pet diplomiranih profesora talijanskoga jezika, a dvoje apsolvenci na Odsjeku za talijanski jezik i književnost FFZ-a. Najviše je nastavnika u školi Šimuna Kozičića Benje i to troje, po dvoje ih je u Stanovima i Petru Preradoviću, a jedan talijanist radi u školi Bartola Kašića.

Srednje školstvo

Najveći broj učenika talijanskog jezika nalazi se ipak u gimnazijama te u ostalim gradskim srednjim školama. U srednjim školama talijanski nigdje nije prvi strani jezik, već je u većini obvezni ili izborni - drugi jezik, dok ga u nekim boljim školama nalazimo i kao treći jezik. Za razliku od osnovnih škola među ovom populacijom talijanski po interesu zauzima uvjerljivo drugo mjesto, naravno poslije engleskog. To je jasan pokazatelj koliko utječu već spomenuti čimbenici na učenje talijanskog jezika u Zadru danas i na ovu generaciju, budući da je očekivati da srednjoškolska populacija samostalno prema vlastitim afinitetima odabire koji će jezik učiti.

Evo što govore statistički podaci za ovaj stupanj učenja talijanskog jezika:

Tabela 2: Učenje i mjesto talijanskog jezika u zadarskim srednjim školama (podaci iz svibnja 1999.)

ime škole	učenika- ukupno	učenika engleskog j.	učenika- njemačkog j.	učenika francuskog j.	učenika talijanskog j.
gimnazija Vladimira Nazora	717	711	156	49	485
gimnazija Juraja Barakovića	590	590	199	---	407
gimnazija Frane Petrića	426	426	---	---	141
nadbiskupsko- klasična gimnazija	64	64	---	---	34
ekonomsko- birotehnička	872	815	55	2	326
hotelijsko- turistička	748	673	504	263	346

ime škole	učenika- ukupno	učenika engleskog j.	učenika- njemačkog j.	učenika francuskog j.	učenika talijanskog j.
pomorska	360	360	34	---	100
kemijska	315	315	18	---	68
poljoprivredna Stanka Ožanića	418	390	28	---	---
tekstilna	192	177	15	---	---
industrijska Vice Vlatkovića	869	806	60	3	---
tehnička	560	539	20	1	---
medicinska	339	339		---	---
obrtnička Gojka Matuline	289	289		---	---
UKUPNO	6759	6475	1102	324	1907

Programi i literatura

U gimnaziji Vladimira Nazora osnovni program nastave talijanskoga jezika rađen je prema udžbeniku *Parliamo italiano, conosciamo l'Italia 1 i 2* autorskog tima Drinković - Mladineo - Dermitt, u izdanju Školske knjige iz Zagreba. Ovi programi prate učenike kroz sve četiri gimnazijske godine, a nastava se odvija po tri školska sata tjedno. Posljednjih godina prvenstveno u jezičnim smjerovima (gdje je broj sati veći ,tj. šest tjedno), nastavnici obogaćuju ovaj program materijalima iz suvremenih udžbenika za talijanski jezik, koji donose često učenicima zanimljivije i primjerenije sadržaje. Koriste se naizmjenice razna izdanja eminentnih autora udžbenika za učenje talijanskog kao stranog jezika (Chiuchiù, Katerinov, Falcinelli, Servadio...) s Università per stranieri iz Perugia.

U gimnaziji Juraja Barakovića radi se također po programima i knjigama *Parliamo italiano, conosciamo l'Italia 1*, i to broj 1 za prvu i drugu, a broj 2 za treću i četvrtu godinu učenja. Tri su sata nastave tjedno.

U gimnaziji Frane Petrića u prvoj i drugoj godini radi se po spomenutim programima *Parliamo italiano conosciamo l'Italia*, a u trećoj i četvrtoj godini se radi po programu *In italiano*, autora A. Chiuchiù, u izdanju izdavačke kuće Guerra iz Perugia. Ovdje se nastava odvija po dva sata tjedno.

U Nadbiskupsko-klasičnoj gimnaziji talijanski se jezik uči samo prve dvije godine i to po dva sata tjedno, a postoji mogućnost za još jednim satom - izbornog talijanskog. Radi se po programu *Parliamo italiano, conosciamo l'Italia..*

Hotelijsko- turistička i ugostiteljska škola ima tri sata redovne nastave talijanskog u prvoj i drugoj godini, a četiri sata u trećoj i četvrtoj godini. Treba nadodati mogućnost izbora talijanskog kao trećeg jezika. U tom slučaju slušaju se 2 sata tjedno u sve četiri godine. Ovi se podaci odnose na hotelijerski smjer, dok su u konobarskom usmjerenju za prvu godinu 2 sata tjedno, a za ostale tri godine po

tri sata tjedno. U prvom i drugom razredu radi se po programu *L'italiano per l'albergatore* autora A. Luppi u izdanju Istarske naklade iz Pule. U drugoj godini se već uvodi i udžbenik *Parliamo italiano, conosciamo l'Italia*, a na četvrtoj godini se još radi i po *Viaggio in Italia* autora Azzarà - Scarpocchi - Vincenti, izdavačke kuće Guerra, Perugia.

Kemijska škola te Ekonomsko-birotehnička i trgovačka rade sve četiri godine po programima *Parliamo italiano, conosciamo l'Italia* broj 1 (za prvu i drugu godinu) te broj 2 (za treću i četvrtu). U obje škole su dva sata nastave tjedno (sedamdeset godišnje).

Pomorska škola radi po programima *L'italiano per Lei 1* autora Rossi - Hace - Zaina zagrebačke Varšavske, u prvoj godini učenja, te po programu *L'italiano marinaresco* autora Cernecca, u izdanju Školske knjige. Prva godina učenja talijanskog jezika u ovoj školi je u trećem razredu. Nastava se odvija dva sata tjedno u obje godine.

Nastavnički kadar

U srednjim školama zaposleno je ukupno trinaest nastavnika talijanskoga jezika i svi su sa zvanjem profesora talijanskog jezika i književnosti. Najviše je talijanista u gimnaziji Vladimira Nazora i u Ekonomsko - birotehničkoj školi, po troje. Dvoje ih je u gimnaziji Juraja Barakovića, te po jedan u ostalim školama u kojima je talijanski nastavni predmet (vidi tabelu 2).

Visoko školstvo

Od visokoškolskih ustanova u Zadru djeluju Filozofski fakultet, Visoka učiteljska škola i Viša teološko-katehetska škola, sve u trajanju od osam semestara (četiri godine). Pri Filozofskom fakultetu od samog njegovog osnivanja 1956. godine djeluje Odsjek za talijanski jezik i književnost koji je obrazovao mnoge generacije profesora i stručnjaka iz područja talijanskoga jezika i književnosti. U akademskoj godini 1998/99. na sve godine svih odsjeka Fakulteta upisano je 2 292 studenta.³¹ Od toga na Odsjeku za talijanski jezik i književnost bilo je ukupno 301 student. Osim na talijanistici, talijanski kao izborni predmet (Svjetski jezik) uče i ostali studenti ovoga Fakulteta kojima je predmet Svjetski jezik u nastavnom planu i programu u prve dvije godine studija. Takvih je ove školske godine ukupno bilo 15. Visoka učiteljska škola u Zadru u školskoj 1998/99. imala je ukupno 544 redovna i izvanredna studenta. Od ovog broja talijanski kao strani jezik učilo je, po vlastitom izboru njih 17. U programima Više teološko-katehetske škole u Zadru još uvijek nema stranih, pa tako ni talijanskog jezika.

³¹ Ukupno je na Filozofskom fakultetu 16 odsjeka, raspoređenih po zavodima. Tako pri Zavodu za slavistiku djeluju odsjeci za hrvatski jezik i književnost i za ruski jezik i književnost. Pri zavodu za žive strane jezike su odsjeci za engleski, njemački, francuski i talijanski jezik. Pri zavodu za povijesne znanosti, klasičnu filologiju i geografiju djeluju odsjeci za povijest, povijest umjetnosti, arheologiju, klasičnu filologiju, geografiju i kulturu i turizam, te pri Zavodu za filozofiju, pedagogiju, psihologiju i sociologiju djeluju četiri istoimena odsjeka.

Nastavnički kadar

Na Odsjeku za talijanski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta ukupno je 11 nastavnika talijanskoga jezika i književnosti, u raznim zvanjima. Na katedri za jezik su dr. Ljerka Šimunković, redovni profesor; dr. Valter Tomas, viši predavač; mr. Željka Lilić, asistent i Tomislav Franušić, predavač. Na katedri za književnost su dr. Juraj Gracin, izvanredni profesor; dr. Živko Nižić, docent; Sonja Lovrić, -Lilić, asistent. Lektori na odsjeku su Velimir Žigo, viši lektor; Ivana Profaca, Danijel Tonkić i Livio Prodan, lektori. Na Višoj učiteljskoj školi talijanski kao svjetski jezik predaje Tomislav Franušić, predavač.

Privatne škole za strane jezike i narodno sveučilište

U školskoj godini 1998./99. na području grada Zadra talijanski jezik se učio i u tri privatne škole za strane jezike. Jedna od njih je *MULTIMEDIA*, specijalizirana već godinama već isključivo za učenje talijanskog jezika. U agenciji *ACRO* osim talijanskog uče se još i engleski, njemački i španjolski jezik, a *L'ANGLIA* se bavi podučavanjem engleskog i talijanskog. Do potpuno preciznih podataka o broju učenika talijanskog jezika u ovim školama puno je teže doći nego u državnim školama. Razlog je tomu neobaveznost učenja koja uvjetuje mnoge i česte promjene broja polaznika i grupa tijekom školske godine. Osim toga, moram navesti da privatnici teže daju brojčane podatke o svojim polaznicima u javnost. Usprkos tome, da bismo stvorili kompletnu sliku o učenju talijanskog, privatne škole su neizostavne, pa smo se ipak potrudili doći do približnog broja polaznika tečajeva talijanskog.

U skupinu ovih škola pribrojili smo i Narodno sveučilište, koje već desetljećima organizira tečajeve talijanskog i drugih stranih jezika.

Tabela 3: Učenje talijanskog jezika u privatnim školama i Narodnom sveučilištu (podaci iz svibnja 1999.)

ime ustanove	približan broj redovnih polaznika
Narodno sveučilište - Zadar	50
MULTIMEDIA	50
ACRO	50
L'ANGLIA	20
UKUPNO:	oko 170

Programi i literatura

Narodno sveučilište i Multimedia kao osnovni program koriste onaj iz zagrebačke Varšavske (SOVA), tj. radi se na četiri stupnja po udžbenicima *L'italiano per Lei 1, 2, 3 i 4*, autorica Rossi- Hacc - Zaina. U Multimediaji se koriste i audiovizuelna pomagala i tekstovi iz drugih udžbenika te izvorni materijali. Nastava se odvija četiri sata tjedno (2 puta po 2).

ACRO i L'Anglia koriste se knjigama izdavača Guerra iz Perugie. Rade prema programu *La lingua italiana per stranieri* autora Katerin i Boriosi

Katerinov na sva četiri stupnja. Koriste se također dodatnim materijalima i audiovizuelnim pomagalicama, te se trude slijediti moderne trendove organizacije nastave stranih jezika glede broja polaznika, prostorne organizacije, načina i smjera komunikacije, upotrebe govornog jezika, funkcionalne obrade gramatike i dr. Također se radi dva puta po dva sata tjedno.

Nastavnički kadar

U navedenim školama rade ukupno četiri nastavnika talijanskog jezika. Svi su diplomirani profesori talijanskoga jezika i književnosti.

Neke zamjedbe i zaključci

Promatrajući aktualnu situaciju u vezi s učenjem talijanskog jezika, došlo se i do nekih zaključaka koji s glotodidaktičke strane predstavljaju pozitivne pomake ili negativna zaostajanja za suvremenim trendovima i znanstvenim dostignućima. Među pozitivne zaključke treba ubrojiti sve češću upotrebu realnog govora svakodnevnice te simulacije stvarnih životnih situacija kroz koje se uči praktičan jezik. Ovaj pozitivan trend zabilježen je i u osnovnim i u većini srednjih škola, a osobito u privatnim školama za strane jezike i dokazuje da nastavnici ipak prate teme i sadržaje novijih seminara koji se za njih godišnje organiziraju kao i da prihvaćaju u praksi potvrđena pozitivna dostignuća glotodidaktičke teorije. Pozitivno je i primjetno inzistiranje na govornom jeziku u odnosu na pisani i to osobito u učenju talijanskog jezika u osnovnim školama, budući da je, čini se, konačno sazrelo shvaćanje da se jezik u školama ne uči iz znanstvenih pobuda, već zbog mogućnosti komunikacije i upoznavanja različitih aspekata života naroda čiji se jezik uči. Vezan uz to je i treći pozitivni pomak koji se odnosi na znatno veću zastupljenost elemenata talijanske civilizacije u nastavi talijanskog jezika u odnosu na prije, osobito u gimnazijama. Tome svakako pridonosi i često zabilježen te u praksi vrlo koristan odabir izvornih materijala na talijanskom jeziku (novinskih članaka, revija i stripova, TV - emisija, popularnih pjesama...). S druge pak strane, u nekim segmentima nastave ostajemo okovani lancima tradicionalizma i neke stvari kao da se u posljednjih stotinu godina nisu promijenile. To se prvenstveno odnosi na prostornu organizaciju učionice, kojoj se u suvremenoj glotodidaktičkoj teoriji pridaje ne mala pozornost. Ova zamjedba se ne odnosi na privatne škole, no ta činjenica ne umanjuje problem budući da apsolutna većina učenika znanja iz talijanskog jezika stječu u okviru formalne nastave državnih školskih institucija. Tip učionice "ex cathedra" onemogućuje način i smjer komunikacije prikladan za suvremenu nastavu stranog jezika. Za ovakvo stanje, međutim, vrlo često postoje objektivni razlozi, jer su naši osnovno i srednjoškolski razredi pretrpani s više od 30, a nerijetko i s po 40 učenika, što nastavnicima ni uz najbolju volju ne ostavlja mogućnosti za drugačiju prostornu organizaciju i poboljšanje načina komunikacije. Ipak, u gimnazijama (V. Nazora i J. Barakovića) je zamijećeno da i tamo gdje se sat talijanskog jezika održava s gotovo idealnih petnaestak učenika (jer druga polovica učenika uči njemački ili francuski kao drugi strani jezik) svejedno ne dolazi do promjene u prostornoj organizaciji učionice.

Nažalost, treba istaknuti i to da naši nastavnici prečesto inzistiraju na gramatici pravila, a ne na funkcionalnoj gramatici, usprkos promjenama koje su na ovom polju evidentne i u novim udžbenicima. Nije rijetkost da se ponegdje susreće obrada gramatičkih jedinica za suvremenu glotodidaktiku neprihvatljivim deduktivnim putem (tumačeći odmah gramatička pravila, pa zatim ih pokušavajući primijeniti na često apstraktnim primjerima). Također je zamjetno da su osim pozitivnog pomaka u korištenju izvornih materijala u nastavi talijanskog jezika i nastavnici i učenici mahom orijentirani kao i prije stotinu godina samo na ploču i kredu kao nastavna pomagala. Vrlo rijetko smo susreli u učionici kazetofon, a da o televiziji, videu ili računalu koji bi se mogli primjenjivati u praktičnoj nastavi i ne govorimo.

Treba istaći da su ovi generalni zaključci doneseni na osnovu promatranja nekolicine nastavnika talijanskog jezika u osnovnim i u srednjim školama tijekom provedbe anketnog upitnika i održavanja stručno - pedagoške prakse studenata IV. godine Odsjeka za talijanski jezik i književnost, te da je temeljni čimbenik uspješnosti ili neuspješnosti kod navedenih zamjedbi svaki pojedini nastavnik, koji je opet ovisan o mnogim drugim čimbenicima koji mu djelomično omogućuju ili potpuno onemogućuju izlazak iz klasičnih i zastarjelih metoda i tehnika rada u razredu.

Ostale ustanove

Nepotpuno bi bilo govoriti o učenju i očuvanju talijanskog jezika i kulture u današnjem Zadru, a ne spomenuti i ogranak hrvatsko - talijanskog društva prijateljstva Dante Alighieri. Ovo društvo djeluje pet godina i broji devedesetak aktivnih članova, većinom Hrvata, zaljubljenika u talijansku kulturu. Posjeduje bogatu knjižnicu, organizira susrete i predavanja na teme iz talijanske kulturne baštine. Ne organiziraju, međutim, za sada nikakve tečajeve talijanskog jezika.

Zaključak

Talijanski jezik danas u Zadru egzistira u dva oblika: kao materinski kod preostale skupine talijanske manjinske zajednice i kao strani jezik koji je prisutan u mnogobrojnim oblicima formalne nastave u većini zadarskih državnih i privatnih školskih ustanova. Veliki broj interesenata svih uzrasta školske i studentske populacije koji danas u Zadru uče talijanski kao strani jezik otkriva nam mnogobrojne motive velikog zanimanja za talijanski jezik i kulturu, upravo u ovom gradu u kojem su taj jezik i kultura stoljećima koegzistirale s hrvatskim. Neosporno je da je talijanski jezik za grad Zadar neizbrisivi dio njegove književne i uopće kulturne povijesti. Osim ove tradicionalne ili povijesne vezanosti Zadra uz talijanski jezik i mnogobrojnih talijanizama u lokalnom dijalektu koji su se sačuvali do danas, značajnom interesu za učenje talijanskog pridonosi svakako aktualna važnost ovog jezika kao jednog od svjetskih, osobito u turističkom kraju kakav je zadarski, a što je sve vezano i uz čimbenik zemljopisne blizine Italije. Među navedenim čimbenicima ne treba zanemariti ni one koji se odnose na ljepotu talijanskog jezika i književnosti te povećanom zanimanju mladih za suvremenu talijansku kulturu i način života (glazba, moda, film, TV...). Ratni boravak velikog

broja zadarske djece u progonstvu u raznim talijanskim gradovima nesumnjivo doprinosi velikom interesu za talijanski jezik.

Sve u svemu proizlazi da od 17 254 tj. od ukupnog broja učenika svih uzrasta (osnovne škole, srednje škole i studenata Filozofskog fakulteta i Visoke učiteljske škole) njih 2 890 uči talijanski jezik. Ovom broju treba još nadodati oko 170 polaznika tečajeva za talijanski jezik u privatnim školama za strane jezike. Možemo zaključiti kako je u školskoj godini 1998./99. talijanski jezik u Zadru učilo preko tri tisuće učenika. Ova brojka potvrđuje da za budućnost zaljubljenika u talijanski jezik i kulturu u Zadru nema straha (za razliku od situacije s francuskim ili španjolskim jezikom) i da ovaj jezik nakon engleskog, a zajedno s njemačkim, pobuđuje znatan interes među zadarskom školskom populacijom.

Profesionalno se talijanskim jezikom i književnošću u ovoj školskoj godini bavilo trideset i šest nastavnika, profesora i znanstvenika u osnovnim, srednjim i visokim školama.

Svi se podaci odnose na stanje u svibnju 1999., dakle pred kraj školske 1998/99. god. Ako uzmemo u obzir da su u novu akademsku godinu 1999/2000. na prvu godinu talijanistike Filozofskog fakulteta upisana nova 83 studenta (otprilike kao i posljednjih nekoliko godina), možemo zaključiti da se radi o reprezentativnim podacima o stanju i položaju talijanskog jezika u Zadru na samom kraju dvadesetoga stoljeća.

Citirana i konzultirana literatura:

1. Ljubomir Maštrović, Povijesni pregled školstva u Zadru, zbornik *Zadar*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1964.
2. Ljerka Šimunković, La situazione linguistica in Dalmazia durante il dominio della Serenissima, *Storia e cultura dell'Adriatico orientale*, Pescara 1998.
3. Valter Tomas, *Gazzetta di Zara u preporodnom ozračju*, Književni krug, Split 1999.
4. Miroslav Rožman, Talijanska kultura u multikulturalnom i plurilingvističkom dalmatinskom tkivu do kraja XIX. stoljeća, *Knjiga Mediterana 1997*, Književni krug, Split 1998.
5. Nedjeljka Balić-Nižić, *Talijanski pisci u Zadru (pred prvi svjetski rat)*, Edit, Rijeka 1998.
6. Dinko Foretić, O etničkom sastavu stanovništva Dalmacije u 19. stoljeću s posebnim osvrtom na stanovništvo talijanske narodnosti, *Dalmacija 1870*. Matica Hrvatska, Zadar 1972.
7. Stjepan Krasić, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru - Universitas Jadertina*, Zadar 1996.
8. Paolo E. Balboni, *Didattica dell'italiano a stranieri*, Bonacci Editore, Siena 1994.
9. Tanja Ujčić i Slavica Štulić, Iskustvo o radu talijanske grupe u dječjem vrtiću Opatija, *Strani jezici XXIV*, br.1-2; 1995.

10. skupina autora, *L'insegnamento della lingua italiana all'estero*, Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli, Torino, 1992.
11. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, *Dokumentacija 883*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1992.
12. Stanovništvo prema vjeroispovijedi i materinskom jeziku, *Dokumentacija 883*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1994.

Tomislav Franušić: LEARNING ITALIAN IN ZADAR TODAY

S u m m a r y

The history of culture and the history of education in Zadar have been characterized by the presence of the Italian language as well. Zadar was a bilingual ambiance throughout centuries. Similarly to other Dalmatian cities, a unique literature originated here often even in three languages: Latin-which was a sort of "official language"(as it was elsewhere), the native language-Croatian, and Italian, which was embraced as the third language by the writers from these parts because it represented an approaching to the great christian civilisation that Zadar was connected with by the sea and which, at the same time, served as a rescue from the influence of the islamized hinterland. During the Venetian, the French and the Austrian domination, the presence of Italian in the history of education of Zadar was emphasized when it had a privileged position compared to Croatian and it was then that during Austrian rule, Italophonic officials and the inteligentsia were made to immigrate.

Throughout history, in spite of political contradictions, Zadar has become the standard-bearer of literary and Croatian-Italian civilisational vcontacts in general as well as it has become the town where Croatian and Italian cultural heritage emerged and were fostered owing precisely to the phenomenon of bilingualism.

Hence, it is not the same to write about learning Italian in comparison to any other foreign language in Zadar today. Concrete statistical data have been displayed in the paper showing the number of native speakers of Italian today (officially, the 1991's census informs us about 113 people in the broader town area speak Italian, while the evidence of the *Comunità degli Italiani di Zara* shows that there are 198 native speakers of Italian in the city.) Statistical data are given about the number of pupils and students of Italian in the elementary and secondary state schools as well as private language schools and university students in Zadar where of the total number of 17 254 students of all ages more than three thousand learn Italian language and literature. Course programs and curricula are given in the paper as well as an analysis of the techniques and conditions for teaching Italian as a foreign language.